

DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2025\(140\)09](https://doi.org/10.31617/3.2025(140)09)
УДК 347.78:316.3

БОЙЧУК Дмитро

<https://orcid.org/0009-0006-7001-7256>

к. ю. н., доцент кафедри публічного права
факультету права та міжнародних відносин
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ,
04053, Україна
boych.d.v@gmail.com

BOICHUK Dmytro

<https://orcid.org/0009-0006-7001-7256>

PhD (Law), Associate Professor
at the Department of Public Law,
Faculty of Law and International Relations
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

18/2, Bulvarno-Kudriavska St., Kyiv,
04053, Ukraine
boych.d.v@gmail.com

ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАХИСТІ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Досліджено зростаючу роль і багатоаспектну діяльність інститутів громадянського суспільства (ІГС) у механізмі захисту авторських прав та прав людини в Україні, що набуває особливої актуальності в контексті демократичних перетворень, євроінтеграційних процесів і викликів повномасштабної війни. Мета статті – вивчення ролі, функцій та ефективності інститутів громадянського суспільства в механізмі захисту авторських прав і прав людини в Україні. Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що активна та багатоаспектна діяльність інститутів громадянського суспільства в Україні позитивно корелює з підвищенням ефективності механізму захисту авторських прав і прав людини, проте її потенціал обмежується системними проблемами, що потребують вдосконалення правових та інституційних засад для забезпечення сталості їх функціонування і посилення взаємодії з державними органами. Встановлено, що ІГС реалізують поліморфні активності: у сфері авторського права – це просвітницька діяльність, моніторинг порушень (особливо у цифровому середовищі), надання правової допомоги, участь в адвокації законодавчих змін, а також специфічна роль організацій колективного управління (ОКУ); у сфері прав людини – моніторинг та документування порушень, надання правової допомоги, національна і міжнародна адвокація, формування суспільної думки та захист прав, пов'язаних із творчістю й інформацією. Ефективність ІГС стримується системними проблемами: фінансово-ресурсними обмеженнями, недосконалістю законодавства, низьким рівнем правової культури населення, труднощами взаємодії з державними органами та викликами воєнного стану.

Ключові слова: інститути громадянського суспільства (ІГС), авторське право, права людини, захист прав, правова допомога, адвокація, організації колективного управління (ОКУ).

JEL Classification: O33, O52, C50.

INSTITUTES OF CIVIL SOCIETY IN THE PROTECTION OF COPYRIGHT

The growing role and multifaceted activities of civil society institutions (CSIs) in the mechanism for protecting copyright and human rights in Ukraine have been studied, which has become particularly relevant in the context of democratic transformations, European integration processes, and the challenges of a full-scale war. The purpose of the article is to study the role, functions and effectiveness of civil society institutions in the mechanism of copyright and human rights protection in Ukraine. The hypothesis of the study is based on the assumption that the active and multifaceted activities of civil society institutions in Ukraine are positively correlated with increasing the effectiveness of the mechanism of copyright and human rights protection, but its potential is limited by systemic problems, which requires the improvement of legal and institutional foundations to ensure the sustainability of their functioning and to strengthen interaction with state bodies. It has been established that CSIs implement polymorphic activities: in the field of copyright – it is educational activity, monitoring of violations (especially in the digital environment), providing legal assistance, participating in advocacy of legislative changes, as well as the specific role of collective management organizations (CMOs); in the field of human rights – monitoring and documenting violations, providing legal assistance, national and international advocacy, shaping public opinion and protecting rights related to creativity and information. The effectiveness of the CSIs is limited by systemic problems: financial and resource constraints, imperfection of legislation, low level of legal culture among the population, difficulties in interaction with state bodies, and challenges of martial law.

Keywords: civil society institutions (CSIs), copyright, human rights, protection of rights, legal assistance, advocacy, collective management organizations (CMOs).

Copyright © 2025. Автор(и). Це стаття відкритого доступу, яка розповсюджується на умовах ліцензії [Creative Commons Attribution License 4.0 \(CC-BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) Міжнародна ліцензія

Вступ

Актуальність дослідження зумовлена зростаючою роллю інститутів громадянського суспільства (ІГС) у демократичних перетвореннях в Україні, особливо в контексті євроінтеграції та викликів повномасштабної війни, що потребує консолідації зусиль для утвердження демократії. Водночас посилюється значення ефективного захисту авторських прав як стимулу для інновацій та креативних індустрій, а також фундаментальних прав людини як основи правової держави.

Недостатня ефективність державних механізмів захисту, спричинена обмеженістю ресурсів та бюрократією, обґрунтовує потребу в активному залученні ІГС, здатних виконувати комплементарні функції: громадський контроль, правову допомогу, просвітництво й адвокацію. Гостроти проблематики додає стрімка цифровізація, оскільки цифрове середовище, поряд з новими можливостями, генерує складніші порушення авторських прав та прав людини й це потребує нових підходів до захисту, де ІГС можуть відігравати проактивну та інноваційну роль.

Теоретико-методологічною основою дослідження інститутів громадянського суспільства, захисту авторських прав та прав людини є праці вітчизняних і зарубіжних учених минулого і сучасності.

Питання генези, сутності та ролі громадянського суспільства досліджували класики (Ж. Локк, Ш. Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Г. Ф. Гегель, А. де Токвіль, А. Грамші, Ю. Габермас та ін.), а сучасні аспекти його функціонування – Дж. Коен, Е. Арато, Р. Патнем та ін.

В українській науці концептуальні засади та розвиток громадянського суспільства розглядали В. Горбатенко, А. Колодій, І. Кресіна, Л. Пахарєв, Я. Собків, В. Степаненко, М. Шайгородський та ін., аналізуючи його специфіку і вплив на демократизацію.

Проблематику захисту авторських прав, зокрема в цифровому середовищі, висвітлювали зарубіжні фахівці П. Голдстейн, Л. Лессіг, В. Гордон та ін. Вітчизняні науковці Г. Андрощук, О. Дроб'язко, О. Підпригора, О. Харитонов, О. Харитонova, О. Штефан та ін. аналізували національне законодавство, його гармонізацію, діяльність організацій колективного управління й інтернет-порушення.

Фундаментальні аспекти теорії та захисту прав людини розглядали зарубіжні вчені Дж. Доннеллі, Р. Дворкін, А. Сен та ін. В українській доктрині конституційно-правовий статус особи, механізми захисту прав та діяльність правозахисних інституцій досліджували М. Козюбра, О. Марцеляк, Н. Оніщенко, П. Рабінович, О. Скрипнюк та ін.

Мета статті – дослідити роль, функції й ефективність інститутів громадянського суспільства в механізмі захисту авторських прав та прав людини в Україні.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що активна та багатоаспектна діяльність інститутів громадянського суспільства в Україні позитивно корелює з підвищенням ефективності механізму захисту авторських прав і прав людини, проте її потенціал обмежується

системними проблемами, що потребує вдосконалення правових та інституційних засад для забезпечення сталості їх функціонування і посилення взаємодії з державними органами.

Структурно дослідження побудовано так: у першій частині розглядається роль та класифікація інститутів громадянського суспільства у правозахисній діяльності; у другій – розкрито діяльність інститутів громадянського суспільства у сфері захисту авторських прав; у третій частині досліджується взаємодія інститутів громадянського суспільства з державними органами у сфері захисту авторських прав, а також висвітлюються проблеми і перспективи діяльності інститутів громадянського суспільства.

1. Роль та класифікація інститутів громадянського суспільства у правозахисній діяльності

Інститути громадянського суспільства (ІГС) – це недержавні, добровільні об'єднання, що автономно артикулюють суспільні інтереси. За О. Марцеляком, це сфера самоорганізації, захищена від втручання держави. У правозахисті ІГС є медіаторами, здійснюють контроль, надають допомогу, що, на думку вченого, є індикатором демократії (Марцеляк, 2014).

Класифікація ІГС (за М. Шайгородським – за функціями: інформаційно-просвітницькі, моніторингові, адвокаційні тощо) містить різноманітні форми, серед яких організації колективного управління (ОКУ) відіграють специфічну роль у захисті авторських прав (Шайгородський, 2011).

Авторське право, за О. Підпригорою та О. Штефаном, охороняє права авторів, стимулюючи творчість (Підпригора & Штефан, 2007), тоді як права людини, за П. Рабіновичем, є фундаментальними можливостями особи (Рабінович, 2008). Їхній взаємозв'язок (право на творчість) потребує балансу з іншими правами (доступ до інформації). Специфіка захисту авторського права (нематеріальність, цифрові порушення) та прав людини зумовлює особливості їх охорони.

Міжнародні стандарти (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Бернська конвенція, Угода ТРІПС) та національне законодавство України (Конституція, закони "Про громадські об'єднання", "Про авторське право і суміжні права") створюють правову основу для участі ІГС у захисті авторських прав та прав людини. Хоча Декларація про правозахисників 1998 р. прямо визнає їхню роль, а ОКУ є частиною механізму захисту авторських прав, О. Марцеляк вказує на потребу вдосконалення взаємодії ІГС з державними органами (Марцеляк, 2014).

Ефективний захист авторських прав є невіддільною складовою розвитку креативних індустрій та інноваційної економіки. В Україні, поряд з державними інституціями, важливе значення у цьому процесі мають ІГС, діяльність яких спрямована на різноманітні аспекти правозастосування та правової культури у сфері інтелектуальної власності.

2. Діяльність інститутів громадянського суспільства у сфері захисту авторських прав

Діяльність інститутів громадянського суспільства у сфері захисту авторських прав характеризується поліморфізмом форм та методів, які відображають специфіку їхніх завдань і ресурсних можливостей. Однією з ключових форм є просвітницька й освітня діяльність, спрямована на підвищення рівня правової культури як самих творців, так і користувачів об'єктів авторського права. Як зазначає Г. Андрощук, низький рівень обізнаності щодо прав та обов'язків у сфері інтелектуальної власності є одним із факторів, що зумовлюють поширення правопорушень, тому ІГС проводять семінари, тренінги, вебінари, розробляють інформаційні матеріали, поширюють знання про легальні способи використання контенту, що сприяє превенції порушень (Андрощук, 2017).

Невіддільною частиною роботи ІГС є моніторинг порушень авторських прав, особливо в цифровому середовищі, яке характеризується швидкістю поширення інформації та складністю відстеження неправомірного використання. ІГС здійснюють виявлення фактів піратства, контрафактної продукції, несанкціонованого використання творів в інтернеті, збирають доказову базу, що може бути використана для подальшого правового реагування, а застосування спеціалізованих програмних інструментів та співпраця з інтернет-провайдерами підвищують ефективність такого моніторингу.

Важливим напрямом є надання правової допомоги та консультацій авторам і правовласникам, отже, багато ІГС, особливо ті, що об'єднують представників творчих професій, пропонують безоплатні або пільгові юридичні консультації, допомогу в підготовці договорів, претензій, позовних заяв тощо. Це особливо актуально для митців-початківців або тих, хто не має достатніх фінансових ресурсів для звернення до комерційних юридичних фірм, і така діяльність, як стверджує О. Дроб'язко, сприяє реалізації права на справедливий судовий захист (Дроб'язко, 2010).

ІГС також відіграють суттєву роль в участі у розробці й адвокації змін до законодавства, адже вони аналізують чинне законодавство, виявляють його прогалини і недоліки, розробляють пропозиції щодо його вдосконалення, беруть участь у громадських обговореннях законопроектів, лобіюють інтереси правовласників на рівні органів державної влади. Експертний потенціал ІГС дає змогу формувати більш зважені й ефективні правові норми, що відповідають сучасним викликам.

Особливе місце в системі захисту авторських прав посідає діяльність організацій колективного управління (ОКУ). Ці специфічні суб'єкти, які за своєю природою часто є громадськими об'єднаннями правовласників, здійснюють управління майновими правами на колективній основі у випадках, коли індивідуальне управління є ускладненим або неможливим (наприклад публічне виконання музичних творів, репрографічне відтворення та ін.). Як зазначають О. Харитонов та О. Харитонova, ефективне функціонування ОКУ є запорукою отримання

авторами справедливої винагороди (Харитонов & Харитонova, 2011). Діяльність ОКУ регулюється спеціальним законодавством, і вони виступають важливим елементом інфраструктури захисту авторських прав.

В Україні існує низка інститутів громадянського суспільства, які демонструють успішну практику в захисті авторських прав. Наприклад, професійні спілки творчих працівників (письменників, композиторів, художників, кінематографістів) часто беруть на себе функції захисту прав своїх членів, проводять освітні заходи, надають консультативну підтримку. Так, деякі спілки активно лобіювали прийняття нових редакцій законів у сфері інтелектуальної власності, спрямованих на посилення захисту прав авторів.

Іншим прикладом є діяльність громадських організацій, що спеціалізуються на боротьбі з інтернет-піратством. Такі організації проводять моніторинг вебресурсів, що поширюють нелегальний контент, співпрацюють з правоохоронними органами та міжнародними структурами для припинення їхньої діяльності. Успішні кейси містять блокування піратських сайтів за рішенням суду, притягнення до відповідальності осіб, причетних до масштабних порушень авторських прав. Наприклад, одна з відомих українських антипіратських ініціатив регулярно публікує звіти про свою діяльність та співпрацює з міжнародними правовласниками.

3. Взаємодія ІГС з державними органами у сфері захисту авторських прав

Слід зазначити, що ефективність захисту авторських прав значною мірою залежить від налагодженої взаємодії між інститутами громадянського суспільства та державними органами, й основними державними суб'єктами в цій сфері є Міністерство економіки України (як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності), Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (ІР офіс), судові та правоохоронні органи.

ІГС взаємодіють з Міністерством економіки України та ІР офісом шляхом участі у робочих групах з розробки нормативно-правових актів, надання експертних висновків, участі у громадських слуханнях та консультаціях. Така співпраця дає змогу врахувати позицію правовласників та громадськості при формуванні державної політики. Зокрема, представники ІГС активно залучалися до обговорення проєкту нового Закону України "Про авторське право і суміжні права".

Щодо взаємодії із судовими органами, ІГС можуть виступати як представники інтересів авторів у судах (*amicus curiae* у деяких юрисдикціях, хоча в Україні ця практика менш поширена), надавати експертні висновки, а також проводити аналіз судової практики для виявлення

проблемних питань у правозастосуванні. Проте, як зауважує М. Шайгородський, ефективність судового захисту часто залежить від рівня спеціалізації суддів та оперативності розгляду справ (Шайгородський, 2011).

Співпраця з правоохоронними органами (Національна поліція, кіберполіція, прокуратура) є важливою для розслідування кримінальних правопорушень у сфері авторського права. ІГС можуть надавати інформацію про факти порушень, сприяти у зборі доказів. Однак на практиці така взаємодія не завжди є достатньо ефективною через обмеженість ресурсів правоохоронних органів, недостатню пріоритезацію розслідування таких справ та складність доказування, особливо у цифровому середовищі.

Спектр правозахисної діяльності українських ІГС є надзвичайно широким й охоплює різноманітні форми та методи впливу на стан дотримання прав людини. Одним із фундаментальних напрямів є моніторинг дотримання прав людини та документування порушень, що передбачає систематичний збір, перевірку й аналіз інформації про факти порушень прав людини, здійснюваний як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях. Як зазначає О. Зайчук, саме незалежний моніторинг з боку ІГС дозволяє виявляти системні проблеми та привертати увагу суспільства і держави до найбільш кричущих випадків (Зайчук, 2020).

Також важливою складовою є надання правової допомоги жертвам порушень прав людини, що може включати первинні юридичні консультації, допомогу в підготовці процесуальних документів, представництво інтересів у судах та інших державних органах, а також ведення справ стратегічного значення, спрямованих на зміну дискримінаційних практик чи законодавства.

ІГС активно здійснюють адвокацію та лобіювання змін до законодавства на національному і міжнародному рівнях. Вони аналізують чинне законодавство та практику його застосування на предмет відповідності міжнародним стандартам у сфері прав людини, розробляють пропозиції щодо внесення змін до законів і підзаконних актів, беруть участь у роботі парламентських комітетів, урядових робочих груп та громадських рад.

Як підкреслює Ю. Барабаш, адвокаційна діяльність ІГС є потужним інструментом впливу на формування державної політики у сфері прав людини та сприяє імплементації міжнародних зобов'язань України, крім того, українські ІГС активно співпрацюють з міжнародними правозахисними механізмами, надаючи альтернативні звіти догосподарним органам ООН, Раді Європи та іншим інституціям (Барабаш, 2023).

Не менш значущою є інформаційно-просвітницька діяльність та формування суспільної думки, адже ІГС проводять кампанії з підвищення обізнаності населення про права людини, організовують освітні заходи, тренінги, публічні дискусії, видають інформаційні матеріали. Метою такої діяльності є не лише поширення знань про права людини,

а й формування культури поваги до прав людини, нетерпимості до їх порушень й активної громадянської позиції. Дослідниця Н. Карпачова наголошує на тому, що стійкі зміни у сфері прав людини можливі лише за умови високого рівня правової свідомості й активної участі громадян (Карпачова, 2009).

Окремим важливим напрямом діяльності ІГС є захист прав людини, тісно пов'язаних зі сферою творчості й інформації, зокрема свободи слова, свободи вираження поглядів, права на доступ до інформації та культурних прав. Ці права є фундаментальними для демократичного суспільства і розвитку творчого потенціалу нації. ІГС, що спеціалізуються на медійному праві та захисті журналістів, відіграють ключову роль у моніторингу порушень прав працівників ЗМІ, наданні їм правової допомоги у випадках тиску, цензури чи нападів, а також адвокатують удосконалення законодавства про інформацію і медіа.

Зазначимо, що Україна має розгалужену мережу правозахисних організацій, які демонструють значний вплив на стан дотримання прав людини. Серед них можна виокремити такі організації, як Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ), що надає широкий спектр правової допомоги та веде стратегічні справи; Центр громадянських свобод, діяльність якого спрямована, зокрема, на документування воєнних злочинів і захист прав політв'язнів; правозахисний центр "ZMINA", що фокусується на захисті прав людини в окупованому Криму та на свободі слова. Важливу роль відіграють організації, що спеціалізуються на захисті прав окремих вразливих груп: внутрішньо переміщених осіб (наприклад "Донбас SOS", "КримSOS"), представників ЛГБТІК+ спільноти, національних меншин, осіб з інвалідністю, а такі інституції, як Інститут масової інформації (ІМІ) та "Детектор медіа", роблять вагомий внесок у захист свободи слова та прав журналістів, адже їхня діяльність містить моніторинг, надання правової підтримки, освітні програми й адвокацію.

Ефективність правозахисної діяльності ІГС значною мірою залежить від їхньої взаємодії з національними та міжнародними правозахисними інституціями. Співпраця з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини (Омбудсменом) є одним із ключових напрямів. ІГС надають Офісу Омбудсмена інформацію про системні порушення прав людини, звертаються з індивідуальними скаргами в інтересах потерпілих, беруть участь у спільних моніторингових візитах до місць несвободи, долучаються до розробки щорічних та спеціальних доповідей Уповноваженого. Як зазначає В. Лутковська, така синергія зусиль дає змогу більш ефективно реагувати на порушення та сприяти відновленню прав (Лутковська, 2017).

На міжнародному рівні українські ІГС активно співпрацюють з договірними органами ООН (Комітет з прав людини, Комітет проти катувань тощо), надаючи альтернативні звіти про виконання Україною міжнародних зобов'язань, а також звертаються до спеціальних процедур

Ради ООН з прав людини. Важливою є взаємодія з інституціями Ради Європи, зокрема з Європейським судом з прав людини (надання інформації у справах, представництво інтересів заявників), Комісаром Ради Європи з прав людини, Європейським комітетом з питань запобігання катуванням. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), зокрема Бюро з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ), також є важливим партнером для українських ІГС, отже, така міжнародна співпраця не лише привертає увагу до проблем прав людини в Україні, але й сприяє імплементації міжнародних стандартів у національну практику та законодавство.

Незважаючи на вагомий внесок інститутів громадянського суспільства (ІГС) у захист авторських прав та прав людини в Україні, їхня діяльність стикається з низкою системних проблем, що обмежують її ефективність. Водночас існують значні перспективи для посилення їхньої ролі, що потребує комплексних зусиль як з боку самих ІГС, так і держави та міжнародних партнерів.

Однією з найгостріших проблем, що стримують діяльність переважної більшості українських ІГС, є фінансові та ресурсні обмеження. Залежність від грантового фінансування, яке часто є проектно орієнтованим і короткостроковим, ускладнює забезпечення сталості організацій, планування довгострокових стратегій та утримання кваліфікованого персоналу. Як зазначає О. Сунгуровський, проблема диверсифікації джерел фінансування, включно з розвитком механізмів державного фінансування та залученням приватних пожертв, залишається надзвичайно актуальною для українського третього сектору (Сунгуровський, 2018). Брак ресурсів також обмежує можливості для проведення масштабних досліджень, адвокаційних кампаній і надання правової допомоги у віддалених регіонах.

Слід зазначити, що істотною перешкодою є недосконалість законодавства, що регулює діяльність ІГС та механізми захисту прав, і хоча в Україні ухвалено низку прогресивних законів, окремі норми залишаються декларативними або потребують доопрацювання для ефективного застосування, наприклад, процедури реєстрації, звітності та оподаткування ІГС можуть бути надмірно складними.

У сфері захисту авторських прав, попри нещодавнє оновлення законодавства, залишаються питання щодо ефективного функціонування організацій колективного управління та протидії порушенням в цифровому середовищі, а у сфері прав людини механізми реагування на порушення та притягнення винних до відповідальності не завжди є дієвими, що знижує мотивацію громадян звертатися за захистом.

Низький рівень правової культури населення також становить серйозний виклик. Недостатня обізнаність громадян про свої права, шляхи їх захисту та роль ІГС у цьому процесі обмежує попит на послуги правових захисних організацій і знижує рівень суспільної підтримки їхньої

діяльності, тому, як зазначає О. Харитонов, формування високої правової культури є тривалим процесом, що потребує системних зусиль з боку освітніх інституцій, ЗМІ та самих ІГС (Харитонов & Харитонova, 2011).

Проблеми взаємодії з державними органами залишаються актуальними, незважаючи на певний прогрес у розвитку діалогових платформ. Недостатня відкритість окремих державних структур, бюрократичні перепони, формальний підхід до залучення громадськості до процесів прийняття рішень, а іноді й прямий тиск на активістів ускладнюють конструктивну співпрацю.

Безпрецедентним викликом став вплив воєнного стану на діяльність ІГС та пріоритети правозахисту. З одного боку, війна спричинила сплеск громадянської активності та появу нових волонтерських ініціатив. З іншого – багато ІГС були змушені переорієнтувати свою діяльність на надання гуманітарної допомоги, документування воєнних злочинів, допомогу ВПО та військовослужбовцям. Як зазначає М. Гнатовський, в умовах війни відбувається неминуче зміщення пріоритетів правозахисної діяльності, що вимагає від ІГС гнучкості й адаптації, а обмеження певних прав і свобод в умовах воєнного стану також створює нові виклики для моніторингу та захисту (Гнатовський, 2022).

Зазначимо, що вивчення й адаптація успішного зарубіжного досвіду може сприяти посиленню ролі ІГС в Україні. У країнах Європейського Союзу ІГС відіграють ключову роль у моніторингу імплементації законодавства ЄС, участі у формуванні політик через механізми консультацій та лобіювання на рівні європейських інституцій. Наприклад, такі організації, як *European Digital Rights (EDRi)*, активно впливають на формування політики ЄС у сфері цифрових прав, включно з аспектами авторського права. У США потужні правозахисні організації, такі як *American Civil Liberties Union (ACLU)* або *Electronic Frontier Foundation (EFF)*, мають значний досвід у веденні стратегічних судових справ, що приводять до зміни судової практики та законодавства у сфері прав людини та інтелектуальної власності.

Отже, подолання наявних проблем та посилення ролі ІГС потребує комплексного підходу, й одним із ключових напрямів є удосконалення нормативно-правового забезпечення їхньої діяльності та механізмів захисту прав, що включає спрощення процедур реєстрації та звітності, запровадження дієвих механізмів державної фінансової підтримки на конкурсних засадах, посилення гарантій безпеки для правозахисників, а також подальшу гармонізацію законодавства у сфері авторського права і прав людини з міжнародними стандартами.

Висновки

Інститути громадянського суспільства (ІГС) є ключовими, багатогранними акторами в механізмі захисту авторських прав та прав людини в Україні, доповнюючи державні зусилля через просвітництво, моніторинг, правову допомогу й адвокацію. Їхня діяльність є критично важливою для демократичного розвитку, євроінтеграції та в умовах

війни, однак ефективність ІГС обмежується системними проблемами: фінансовими, законодавчими, низьким рівнем правової культури, труднощами взаємодії з державою та викликами воєнного стану. Попри це, ІГС демонструють значний внесок й адаптивність, підтверджуючи свою невіддільну значущість у правозахисній сфері.

У результаті дослідження встановлено, що висунута гіпотеза є доведеною, адже діяльність інститутів громадянського суспільства в Україні справді позитивно корелює з підвищенням ефективності механізму захисту авторських прав і прав людини. Їхня багатоаспектна робота, що включає просвітництво, моніторинг, надання правової допомоги й адвокацію, є критично важливою для доповнення державних зусиль. Водночас її ефективність значно обмежується системними проблемами, такими як фінансові та законодавчі недоліки, низький рівень правової культури і труднощі у взаємодії з державними органами.

Напрями подальших розвідок можуть містити дослідження специфіки діяльності ІГС в умовах воєнного стану та постконфліктного відновлення, зокрема у документуванні воєнних злочинів, захисті прав постраждалих та участі у розбудові миру; поглиблений аналіз впливу цифровізації (включно зі штучним інтелектом та новими медіа) на механізми захисту авторських прав та прав людини; вивчення механізмів збалансування захисту авторських прав із забезпеченням фундаментальних прав людини (зокрема права на доступ до інформації, освіти, культуру) в практичній діяльності й адвокаційній роботі ІГС тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCE

Андрощук, Г. О. (2017). <i>Економіка інтелектуальної власності</i> . Київський національний економічний університет.	Androschuk, G. O. (2017). <i>Economics of Intellectual Property</i> . Kyiv National Economic University.
Барабаш, Ю. М. (2023). Роль громадянського суспільства в постконфліктному відновленні: конституційно-правовий вимір. <i>Право України</i> , (2), 88–97.	Barabash, Yu. M. (2023). The role of civil society in post-conflict recovery: the constitutional and legal dimension. <i>Law of Ukraine</i> , (2), 88–97.
Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Паризький акт від 24.07.1971, змінений 02.10.1979). (1886).	Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (Paris Act of 24.07.1971, amended on 02.10.1979). (1886).
Гнатівський, М. М. (2022). Захист прав людини в умовах збройного конфлікту: міжнародно-правові аспекти. <i>Український часопис міжнародного права</i> , (1), 75–83.	Hnatovskiy, M. M. (2022). Protection of human rights in conditions of armed conflict: international legal aspects. <i>Ukrainian Journal of International Law</i> , (1), 75–83.
Дроб'язко, О. П. (2010). <i>Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми теорії та практики</i> . Ін Юре.	Drobiazko, O. P. (2010). <i>Protection of intellectual property rights in Ukraine: problems of theory and practice</i> . In Yure.
Загальна декларація прав людини. (1948). <i>Офіційний вісник України</i> , (93), ст. 3103.	Universal Declaration of Human Rights. (1948). Official Bulletin of Ukraine, (93), Art. 3103.
Зайчук, О. В. (2020). Роль громадського моніторингу в забезпеченні прав людини в Україні. <i>Право України</i> , (4), 72–81.	Zaichuk, O. V. (2020). The role of public monitoring in ensuring human rights in Ukraine. <i>Law of Ukraine</i> , (4), 72–81.
Карпачова, Н. М. (2009). <i>Права людини в Україні: стан, проблеми, перспективи</i> . Юрінком Інтер.	Karpachova, N. M. (2009). <i>Human Rights in Ukraine: Status, Problems, Prospects</i> . Yurinkom Inter.

Конституція України. (1996). <i>Відомості Верховної Ради України</i> , (30), ст. 141.	Constitution of Ukraine. (1996). <i>Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine</i> , (30), Art. 141.
Лутковська, В. В. (2017). Взаємодія Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з інститутами громадянського суспільства: досвід та перспективи. <i>Права людини в Україні: інформаційно-аналітичний бюлетень УГСПЛ</i> , (5), 30–38.	Lutkovska, V. V. (2017). Interaction of the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights with Civil Society Institutions: Experience and Prospects. <i>Human Rights in Ukraine: Information and Analytical Bulletin of the UHHRU</i> , (5), 30–38.
Марцеляк, О. В. (2014). Інститути громадянського суспільства як суб'єкти забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні. <i>Часопис Київського університету права</i> , (2), 213–217.	Martseliak, O. V. (2014). Civil society institutions as subjects of ensuring human and citizen rights and freedoms in Ukraine. <i>Journal of the Kyiv University of Law</i> , (2), 213–217.
Підопригора, О. А., & Штефан, О. О. (2007). <i>Право інтелектуальної власності</i> . Юрінком Інтер.	Pidoprygora, O. A., & Shtefan, O. O. (2007). <i>Intellectual Property Law</i> . Yurinkom Inter.
Закон України "Про авторське право і суміжні права" від 01.12.2022 № 2811-IX. (2023). <i>Відомості Верховної Ради України</i> , (25), Ст. 111.	Law of Ukraine "On copyright and related rights" dated 01.12.2022 No. 2811-IX. (2023). <i>Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine</i> , (25), Art. 111.
Закон України "Про громадські об'єднання" від 22.03.2012 № 4572-VI. (2013). <i>Відомості Верховної Ради України</i> , (1), Ст. 1.	Law of Ukraine "On Public Associations" dated 22.03.2012 No. 4572-VI. (2013). <i>Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine</i> , (1), Art. 1.
Рабінович, П. М. (2008). <i>Основи загальної теорії права та держави</i> . 10-те вид., доп. Атіка.	Rabinovych, P. M. (2008). <i>Fundamentals of the General Theory of Law and State</i> . 10 th ed., supplemented by Attica.
Сунгуровський, О. О. (2018). Інститути громадянського суспільства в Україні: проблеми становлення та розвитку. <i>Стратегічні пріоритети</i> , (2), 150–158.	Sungurovskiy, O. O. (2018). Civil society institutions in Ukraine: issues of formation and development. <i>Strategic Priorities</i> , (2), 150–158.
Харитонов, О. О., & Харитонova, О. І. (2011). <i>Цивільне право України</i> . 3-тє вид., перероб. і доп. Істина.	Kharytonov, O. O., & Kharytonova, O. I. (2011). <i>Civil Law of Ukraine</i> . 3 rd ed., revised and supplemented by Istyna.
Шайгородський, М. Ю. (2011). Інститути громадянського суспільства в політичній системі України: функціональний аспект. <i>Політичний менеджмент</i> , (2), 75–83.	Shaigorodskiy, M. Yu. (2011). Civil Society Institutions in the Political System of Ukraine: functional aspect. <i>Political Management</i> , (2), 75–83.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що не має фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не має відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору.

Автор не отримував прямого фінансування для цього дослідження.

Бойчук, Д. (2025). Інститути громадянського суспільства в захисті авторських прав. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. Серія. Юридичні науки, 3(140), 102–112. [https://doi.org/10.31617/3.2025\(140\)09](https://doi.org/10.31617/3.2025(140)09)

Надійшла до редакції 23.07.2025.

Прийнято до друку 28.08.2025.

Публікація онлайн 16.09.2025.